

ZAPADNI BALKAN U PROJEKCIJI „TURSKE STRATEŠKE VIZIJE“

APSTRAKT

U Turskoj su u toku promene na unutrašnjem i spoljnopolitičkom planu. Dovedeno je u pitanje sekularno ustrojstvo turske države. Usledio je proces revitalizacije i afirmacije islamske tradicije Turske. Izrađen je državni projekat „Turska strateška vizija 2023“. Projekat predviđa povećanje moći Turske od regionalne sile ka globalnom akteru. To zahteva radikalne promene spoljne politike. Pored islamskog faktora, planovi Turske zasnovani su na geopolitičkoj poziciji Turske, koja sebe vidi kao najveće čvorište energetskih tokova i kao buduće središte tri kontinenta: Afrike, Azije i Evrope. Jedan od koraka na putu promena predstavlja proces desekuritizacije i sekuritizacije koji uvodi revitalizaciju verskog faktora. Radikalne promene turske spoljne politike prema svetu uključuju i Zapadni Balkan kao jedan od prioriteta bliskog okruženja.

Ključne reči: Turska strateška vizija, turski projekat „Strateška dubina“, Turska i Zapadni Balkan, saradnja Turske i Srbije

UVOD

Tursku danas karakteriše težnja za modernizacijom i moći. Ona je najveća i najmoćnija zemlja u neposrednom okruženju Balkana i posrednom okruženju Srbije u prostornom (780.580 km²), demografskom (76,8 miliona stanovnika), ekonomskom (bruto nacionalni

1 Dr Nevenka Jeftić-Šarčević, naučni saradnik u Institutu za međunarodnu politika i privredu, Beograd, e-mail adresa: jeftic@diplomacy.bg.ac.rs. Rad je rezultat istraživanja u okviru projekta „Srbija i savremeni svet: perspektive i putevi učvršćivanja spoljnopolitičkog, bezbednosnog i spoljnoekonomskog položaja Srbije u savremenim procesima u međunarodnoj zajednici“, Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije, ev. br. 149002D, 2006–2010.

proizvod 608 milijardi dolara) i vojnom domenu. Više od 70% stanovništva je urbanizovano.²

Početak 21. veka obeležen je ubrzanim ekonomskim usponom Turske. Od 2002. do 2007. godine rast ekonomske moći iznosio je 6% godišnje. Relativno stabilne političke prilike učinile su Tursku atraktivnom i sigurnom za direktne strane investitore. Direktne strane investicije u Tursku iznosile su 2008. godine 18,3 milijarde dolara. Usled globalne ekonomske krize opala su strana ulaganja tako da se za 2010. godinu procenjuju na oko 10 milijardi i porast ekonomske moći do 3.5%.³

Turska sebe vidi kao najveću vojnu silu u regionu, ali ne samo Turska: „O Turskoj pre svega treba znati dve stvari: ima snažnu ekonomiju koja raste velikom brzinom i u regionu ima daleko najjače vojne snage. Turska je 500 godina vodila glavnu reč u islamskom svetu, da bi se posle Prvog svetskog rata povukla u sebe. Sada se vraća u stanje u kojem je nekada bila“.⁴

Obnova i modernizacija Turske, uključujući i obnovu ekonomske i vojne moći nakon raspada 600 godina trajanja Otomanskog carstva, neposredno je povezana sa delom i vizijom Mustafe Kemala poznatog sa počasnim nazivom „Ataturk“ (otac Turske). Međutim naziv je više od počasti. Mustafa Kemal je za svoje zasluge za Tursku proglašen i za nacionalnog heroja. On je, poput ruskog cara Petra Velikog u odnosu na Rusiju, nastojao da usmeri novu reformisanu tursku državu prema prosvetenoj Evropi i Evropi uopšte, stavljajući azijsko okruženje Turske u drugi plan. Mustafa Kemal je korenito reformisao tursku državu, osnovao republičko društveno uređenje i uspostavio demokratski višestranački sistem. On je prvi predsednik Republike Turske. Od samog osnivanja moderne Turske i tokom celog 20. veka ključnu ulogu u očuvanju reformisanog turskog društva imala je vojska. A da bi to očuvala snažna vojna struktura osposobljena je da se suprostavi i dalje prisutnim nostalgičnim osećanjima prema prošlosti i nastojanjima da se ona opet povrate. Od tada do danas tursko društvo i turska država zadržali su republikanska demokratska načela koja je uveo Mustafa Kemal-Ataturk i u velikoj meri ta načela dogradili i ojačali.

Tokom vekovne vladavine Otomanskog carstva Turska je ostavila duboke kulturne tragove na Balkanu. U odnosu na prethodno doba ostali su svojevrsni

2 Internet: <http://news.bbc.co.uk>, 10.04.2010.

3 Isto.

4 Džordž Fridman, *Narednih stotinu godina*, Internet: <http://www.standard.rs>, 20.05.2010.

segmenti pogleda na svet, određeni običaji koji su i danas prisutni, a posebno religiozne promene odnosno islamska religija i s time povezana osećanja. Balkan je pre dolaska Turaka bio isključivi domen hrišćanstva a od njihovog dolaska postao prostor susreta i suživota, ali i sukoba, hrišćanstva i islama odnosno multikulturni prostor različitih religija, naroda i većim delom 20. veka različitih društvenih ubeđenja i uređenja nastalih balkanskih država. Kao trajno obeležje turske vladavine ostao je i geografski naziv jugoistočnog dela Evrope: poluostrvo „Balkan“. Poluostrvo je dobilo ime po planinama koje se prostiru od centralne Bugarske do istočne Srbije. Naziv „Balkan“ je turska reč u značenju „lanac šumovitih planina“.⁵

Današnja „Turska je vrlo moćna što je bitno u međunarodnim odnosima.“⁶ Vojna i ukupna moć Turske značajna je po sebi ali takođe i u savezništvu sa NATO alijansom. Članstvo u NATO-u uvećava moć i i uticaj Turske, ali je obavezuje da se usklađuje prema normama tog vojnog saveza. Kao mnoge zemlje danas i Turska se nalazi u unutrašnjim preispitivanjima, konsolidacijama i traženjem dodatnih i novih perspektiva sopstvene unutrašnje i spoljne politike. Paralelno sa ekonomskim reformama i povećanjem ekonomske moći, Turska u sebi traži, kako izgleda, nalazi i dodatne duhovne potencijale na putu ka većoj regionalnoj sili i iznad toga.

Šta je za Tursku Zapadni Balkan?

Balkan i Balkansko poluostrvo su ustaljeni geografski pojmovi. Pojam „Balkan“ je u međuvremenu nakon raspada turskog carstva od geografskog evoluirao u politički pojam: balkanizacija u smislu političkih podela i usitnjavanja država; Balkan – bure baruta; itd. Od početka 21. veka pojam „Balkan“ diferenciran je u geopolitički pojam. Nastali su novi nazivi političke prirode: Zapadni i Istočni Balkan. Pojam 'Južni Balkan', koji bi podrazumevao Grčku, nije u upotrebi verovatno zato što je Grčka konsolidovan prostor EU i NATO-a.

Geopolitički pojam 'Zapadni Balkan' danas ima više značenja. Jedno značenje u diferenciranoj političkoj percepciji EU obuhvata sve geografske prostore tog dela Balkana osim Slovenije: Srbiju, Hrvatsku, Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru, Albaniju, Makedoniju i čas otvoreno čas prećutno

5 *Encarta World English Dictionary*, Internet: <http://www.websitation.org>, 05.04.2010.

6 Cunet Yenigun, *Turkey's Role on solving of Balkan Issues*, u: *International Balkan Congress Socioeconomic Cooperation and Development in the Balkan*, Istanbul – Nisan 2010, p. 420.

Kosovo zbog pet zemalja EU koje ga nisu priznale. Evropska Banka za obnovu i razvoj vidi Zapadni Balkan identično Evropskoj uniji.

U političkoj percepciji Turske Zapadni Balkan je politički i strateški još uvek neintegrisani i rovti, po različitim pitanjima međusobno kontradiktoran prostor, koji obuhvata: Srbiju, Bosnu i Hercegovinu, Makedoniju, Albaniju i od Turske priznatu samoproglašenu državu Kosovo. Na Balkan, a posebno Zapadni Balkan naročito je fokusirana spoljna politika Turske, ali ne samo spoljna politika, o čemu će biti reči u nastavku.⁷

Veze Turska – Balkan

„Turska je balkanska zemlja“ u geografskom, istorijskom i kulturnom pogledu. Zbog toga je za Tursku Balkan jedan od najvažniji regiona.⁸ To znači da Turska ima u vidu Balkan kao jedan region u svom okruženju, koji po značaju nije iznad drugih važnih regiona. Turska posebno vidi bliske veze sa Balkanom u socijalnom, kulturnom i naročito demografskom pogledu. Turska se tu, između ostalog, poziva na migracije Turaka krajem 19. veka, usled, kako stoji u *Final Declaration*: „promena i povlačenja Otomanskog carstva“. Oko sedam miliona Turaka je tom prilikom migriralo sa Balkana u Anadoliju, koji još uvek održavaju intenzivne i bliske odnose sa svojom rodbinom u balkanskim zemljama.⁹ Dodatne migracije Turaka sa Balkana u Tursku usledile su krajem 80-ih godina 20. veka iz Bugarske (prema turskim podacima oko 300.000), za vreme jugoslovenskog sukoba 1991–1995. godine i za vreme bombardovanja Srbije 1999. godine.

Značaj Balkana za Tursku zasnovan je takođe u političkom i ekonomskom kontekstu i odnosu Turska-Evropa. Balkan je za Tursku „prolaz ka Evropi“ (*the gate to Europe*), jer preko Balkana vode saobraćajnice u evropske zemlje. Mir i stabilnost među balkanskim zemljama zbog toga je vrlo značajan za bezbednost Turske kao balkanske zemlje i za kontinuirani ekonomski i politički razvoj odnosa sa Evropom.

U odnosu na Balkan, uprkos jednostranom pristupu u jugoslovenskom sukobu i bombardovanju Srbije, Turska sebe vidi u ulozi prijatelja posebno

7 *Declaration – 2nd International Balkan Congress*, Internet: <http://www.tasam.org/Final>, 21.06.2010.

8 *Declaration, 2nd International Balkan Congress "Socioeconomic Cooperation and Development in the Balkans"*, April 24-26, 2009, Internet: <http://www.tasam.org/Final>, 21.06.2010.

9 Isto.

zemalja Zapadnog Balkana i moćnog stabilizirajućeg faktora Balkana kao regionalne sile koja ima i gradi potrebne potencijale za postizanje svojih namera. Tu ulogu na Balkanu Turska u značajnoj meri zasniva na istorijskoj i kulturnoj povezanosti sa regionom kao i sa namerama političkog posredovanja i jačanja uticaja u tom prostoru. Da poseduje takve potencijale Turska je to delom pokazala time što je, uprkos svemu što se dogodilo u nedavnoj prošlosti (jednostran pristup u sukobima) opet uspostavila i razvija dobre odnose sa svim zemljama Zapadnog Balkana uključujući i Srbiju. Krajem 2009. godine turski predsednik Abdulah Gul posetio je Srbiju. Tom posetom pokrenuta je međudržavna saradnja na političkom, ekonomskom i kulturnom planu. Dogovorena je praksa jednomesečnih sastanaka ministara spoljnih poslova Srbije, Bosne i Hercegovine i Turske.¹⁰

Istorijske veze Turske i Balkana duge su oko pet vekova. One imaju svoju dubinu, premda se različito kritički ocenjuju. Srpska historiografija Otomansku vladavinu prikazuje kao ropstvo – turska suprotno. O tome piše turski autor Emruhan Yalcin povodom sklapanja vojnog pakta između Jugoslavije i članica NATO-a Grčke i Turske 1953. godine (Balkanski pakt), kada je Jugoslavija bila ugrožena od strane SSSR-a: „Otomanska imperija donela je regionu stabilnost i jedinstvo i otud poboljšala životni standard naroda u regionu i obezbedila zaštitu od spoljnih osvajača.“¹¹

Za razliku od protivrečnih istorijskih određenosti karaktera Otomanske vladavine u Srbiji, u narodu su prisutna pomešana osećanja na ta vremena koja su manifestna u izreci „pusto tursko“ u značenju prema smislu – dobro tursko doba. Ova izreka još je prisutna posebno u nekim delovima juga i istoka Srbije.

Verovatno najbližu ocenu realnosti vladavine Otomanske imperije na Balkanu izrekao je ambasador Turske u Beogradu Ahmet Suha Umar sledećim rečima: „To se zasnivalo na uspostavljanju hegemonije na ovim prostorima.“¹²

Turska spoljna politika

Nova turska spoljna politika i standardna turska spoljna politika, koje su obe na snazi, mogu se okarakterisati kao dupla strategija. Obe komponente turske spoljne politike su međusobno povezane sa još uvek delimično nepromenjenim

10 Internet: <http://www.standard.rs/http://www.nin.co.rs> ; 10.04.2010.

11 Staff Col. Dr. Emruhan Yalcin, *The developments after the Second world war and their effects on the turkish foreign policy and on the Balkan*, u: Zbornik radova: *Balkanski pakt 1953/1954*, Institut za strategijska istraživanja – Odeljenje za vojnu istoriju, Beograd 2008, s. 29.

12 Internet: <http://www.standard.rs/http://www.nin.co.rs>, 10.04.2010.

spoljnopolitičkim ciljevima tako da se može govoriti o Klasičnoj i Novoj spoljnoj politici Turske. Kao celina turska spoljna politika manifestuje se dvosmerno ili kroz dvokomponentni koncept. Klasična turska spoljna politika je dobro poznati spoljnopolitički projekat Turske. Nova spoljna politike Turske je, međutim, više od spoljne politike. Ona se može okarakterisati kao državni projekt objedinjene unutrašnje i spoljne politike Turske.

Klasična turska spoljna politika je od kraja Drugog svetskog rata skoro u potpunosti usmerena prema Evropi. Balkan, posebno Zapadni Balkan i Srbija predstavljali su do skoro samo turski koridor ka Evropi. Premda je samo mali deo Turske u Evropi na Balkanu (oko 3%), Turska u koncepciji klasične spoljne politike vidi sebe kao evropsku zemlju skoro u svim domenima. Turska je malo gde prisutna u kontinentalnim strukturama Azije, a svugde u strukturama evropskog kontinenta. Ona je član svih evropskih sportskih organizacija i sportskih takmičenja. Sa evropske platforme ona nastupa na globalnom sportskom planu. To će verovatno tako ostati i ubuduće jer azijski kontinent za Tursku ne predstavlja značajan sportski izazov.

Turska sebe vidi od Drugog svetskog rata kao evropsku zemlju i na političkom evropskom planu. Ona je prva zemlja, koja je nakon i pored deset zemalja osnivača, postala član Saveta Evrope 1949. godine. Godine 1961. Turska je takođe bila osnivački član Organizacije za Ekonomsku Kooperaciju i Razvoj (OECD – *Organisation for Economic Cooperation and Development*). Od 1992. godine Turska je pridruženi član Zapadno-Evropske unije i njezinog dela Zapadna Evropa (*Western Europe*) sa ogrankom Zapadno-evropske i druge evropske grupe (WEOG – *Western European and Other Groups*) pri Ujedinjenim nacijama.¹³

U samoodređenju Turske kao evropske države uklapa se i njezina namera i plan za članstvo u Evropskoj uniji. Taj plan Turske je, pored proklamovanja Nove spoljne politike, i dalje jedan od prioriteta koji su eksplicitirani u novije vreme u kontekstu drugih ili dodatnih projekata Turske.

Pripadnost Zapadu i Evropi Turska je manifestovala takođe ulaskom u Severoatlantski vojni savez NATO 1952. godine. Turska je još 1959. godine podnela zahtev za pridruženo članstvo u Evropskoj Ekonomskoj Zajednici (EEZ), a 1963. godine potpisan je sporazum o formiranju asocijacije između Republike Turske i Evropske Ekonomske Zajednice poznat pod nazivom „Ankarski sporazum“.

Upornost Turske kao evropske zemlje za članstvo u Evropskoj uniji pokazuju konstantna decenijska usmerenje i upornosti da ih ostvari. Nastojanja

13 Internet, <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/3432.htm>, 04.03.2010.

su rezultirala podnošenjem zahteva za puno članstvo 1987. godine. Uprkos mnogim urgencijama, Evropska unija (Evropska komisija) je tek 1989. godine odgovorila Turskoj potvrđujući da se pristupi realizaciji, ali je zahtev odložen za povoljnije vreme uz obrazloženje i ukazivanjem na: stanje turske ekonomske i političke situacije, rasčišćavanjem odnosa sa Grčkom i konflikta sa Kiprom (zauzimanje severnog dela tog ostrva i priznanje nezavisnosti „Severnog Kipra“). Navedeni problemi stvaraju nepovoljan ambijent za otpočinjanje pregovora – glasilo je obrazloženje Evropske komisije. To stanovište potvrđeno je ponovo na Evropskom Savetu u Luksemburgu 1997. godine.

To je bilo vreme kada su razgovori o pristupu Evropskoj uniji započeti sa istočnoevropskim zemljama i Republikom Kipar, a geopolitički prostor i pojam „Zapadni Balkan“ još nije postojao ili je bio u nastanku. Taj region Evrope još se nalazio u konfliktnoj fazi. Ni Turska ni Evropska unije nisu ga posmatrale kao celinu nega kao parcijalne i međusobno suprotstavljene delove bivše SFR Jugoslavije.

Upornost Turske za članstvo najzad je iskazano napretkom kada je Evropski savet u Helsinkija prihvatio načelo da Evropska unija prizna Turska kao kandidata na jednakoj osnovi sa drugim zemljama. Priznanje Turskoj jednakosti u kandidaturi za članstvo u Evropskoj uniji imalo je, kako se ispostavilo, samo formalni karakter. Godine 2002. usledio je na Evropskom savetu u Kopenhagenu sledeći korak u odnosima Turska – Evropska unija. Te godine na Evropskom savetu je odlučeno: „Evropska unija bi otpočela pregovore sa Turskom bez odlaganja ako Evropski savet na zasedanju 2004. godine, na osnovu izveštaja i preporuka Komisije, ustanovi da Turska ispunjava političke kriterije iz Kopenhagena.“ Evropska komisija je preporučila da bi pregovori sa Turskom mogli početi 2005. godine, ali je pri tome dodala različite mere predostrožnosti imajući u vidu protivljenje nekih zemalja unije turskom članstvu. Kipar je ostao glavna prepreka u pregovorima povezan sa sporim i nedovoljnim unutrašnjim reformama u Turskoj.¹⁴ Usledila su obećanja Turske da će ispuniti tražene uslove a, pregovori o pristupu Evropskoj uniji odloženi su najpre do 2013. potom do 2021. godine.

14 Više o tome u: Rana Deep Islam, *The Accession of Turkey to the European Union - Security Implications for Transatlantic Relations*, u: *DIASAnalyse*, Nr.[29], [Mai 2008], Düsseldorf, Mai 2008, Herausgeber Düsseldorf Institut für Außen- und Sicherheitspolitik e.V. c/o Juristische Fakultät der Heinrich-Heine-Universität, Universitätsstraße 1 D-40225 Düsseldorf, www.dias-online.org, Internet: http://www.dias-online.org/fileadmin/templates/downloads/DIAS_Analysen/DIAS-Analyse-29_05.2008.pdf, 26.06.2010.

U Novoj spoljnoj politici Turske ostala je orijentacija i usmerenost Turske prema članstvu u Evropskoj uniji, ali ovaj put u saradnji sa novoformiranim geopolitičkom prostorom Zapadnog Balkana. Međutim, u kontekstu Nove spoljne politike Turske ostaje pitanje, da li je Turska i dalje intenzivno i nepokolebljivo usmerena članstvu u uniji ili je otkrila nove prioritete.

Nova turska spoljna politika, za razliku od 'klasične', ima široke dimenzije, počev od regionalnih, kontinentalnih, interkontinentalnih i globalnih dometa. To se može zaključiti iz objavljenih iskaza turski državnika, dokumenata i komentara.

Nova turska spoljna politika je komponenta inoviranog državnog projekta Turske. Pod pokroviteljstvom turskog Predsedništva izrađen je, povodom predstojeće 100-godišnjice Republike Turske, projekat pod nazivom „Turska strateška vizija 2023“ (*Turkey's Strategic Vision 2023*). U prezentaciji tog dokumenta, između ostalog, piše: „Određeni značajan napredak mora biti ostvaren u sledećih 14 godina. Ostvarenje određenih ciljeva u oba domena: u domenu spoljne politike i u domenu politike uopšte, ekonomije, tehnologije i socijalno-kulturne sfere – moguće je postići putem implementacije strategija koje su fokusirane na viziju i ciljeve, isključujući smetnje i postizući punu koordinaciju među svim institucijama. Sa tog stanovišta dalje mi vidimo da Turska može biti prestižan akter na međunarodnom planu samo ako je dovoljno moćna da ostvari svoje ciljeve“. U daljoj prezentaciji „Strateške vizije...“ ističu se ciljevi Turske da se razvije u „globalnog aktera“ (*global actor*) koji poštuje ljudska prava i razvija visoki životni standard.¹⁵

Zaključuje se da je Nova turska spoljna politika zasnovana je na „Turskoj strateškoj viziji 2023“ i inkorporirana je u opšti državni projekat. Da bi se pokrenula Nova spoljna politika, projekat predviđa značajne društvene – sistemske reforme odnosno značajan preobražaj na unutrašnjem i spoljnopolitičkom planu i prelaz od konflikata ka kooperaciji u spoljnopolitičkim aktivnostima. Prelaz predviđa tj. obuhvata najpre neposredno i posredno okruženje Turske, u koje je uključen Balkan, posebno Zapadni Balkan.

Desekuritizacija i Nova spoljna politika

Razvijen od eksperata i intelektualaca različitih profila – projekat najpre predviđa na unutrašnjem planu deblokadu određenih postojećih napetosti radi jačanja unutrašnje kohezije društva i pokretanja Nove spoljne politike. Projekat

15 *Turkey's Strategic Vision 2023, 2nd Draft Document of TSV2023*, Internet: <http://www.tsv2023.org>, 18.05.2010.

se odnosi na pitanja i probleme desekuritizacije i sekuritizacije. Pojmovi desekuritizacija – sekuritizacija (engl. *security, securitization*: bezbednost) označavaju deblokiranje i označavanje bezbednosnih elemenata ili faktora koji su tako determinisani. Desekuritizacija, prema tome, znači uklanjanje elemenata koji su prethodno važili kao bezbednosni rizici. U Turskoj to se odnosi prvenstveno na deblokadu verskog faktora koji je prethodno označen kao bezbednosni rizik i bio sputavan. U konkretnom slučaju to se odnosi na preispitivanje liste bezbednosnih zabrana.

Pre prelaska na proces desekuritizacije u Turskoj sledi osvrt na malo poznatu teoriju sekuritizacije odnosno desekuritizacije. Teorija polazi od toga da bezbednost nije formirana objektivna i materijalna stvar, nego „govorni akt“ (*speech act*). Objašnjenja su dali Bulent Aras and Rabia Karakaya Polat u tekstu: *From Conflict to Cooperation: Desecuritization of Turkey's Relations with Syria and Iran*.¹⁶ Sigurnosni ili bezbednosni problem je ono što društvene elite objave da je tako tj, da je sigurnosni problem.¹⁷ Prema navedenom stanovištu, bezbednost ili sigurnost (*security*) se podrazumeva kao „socijalno konstruisani koncept“,¹⁸ koji se prezentuje kao egzistencijalna pretnja koja zahteva vanredne mere izvan granica redovnih političkih procedura.

Takav koncept, da bi odgovarao svim situacijama, zahteva ipak dopunu kada se odnosi i primenjuje u nekom specifičnom slučaju u kome je bezbednosni problem situiran. Dopuna je deskriptivno izneta: „Sekuritizaciju je bolje shvatiti kao pragmatičnu praksu koja se pojavljuje unutar i kao deo konfiguracije okolnosti, uključujući kontekst, psihološke dispozicije auditorijuma i moć koju odašiljač i primalac unose u interakciju“.¹⁹

Socijalni ili društveni kontekst sekuritizacije i desekuritizacije u odnosu na tursku spoljnu politiku, na promene i prilagođavanja ipak nije moguće potpuno objasniti navedenim teorijskim konstruktima zbog toga što iskazuju uzak obuhvat. Pomenuti turski autori se u tome pozivaju i na teoretičara Majkla

16 Bulent Aras and Rabia Karakaya Polat, *From Conflict to Cooperation: Desecuritization of Turkey's Relations with Syria and Iran*. U: *Security Dialogue*. Published by SAGE 2008; Internet, <http://www.sagepublications.com>, 09.04.2010.

17 Weaver Ole, *Securitization and Desecuritization*. U: *On Security*; ed. Ronnie Lipschutz, New York 1995, Columbia University Press, p. 47.

18 Bulent Aras and Rabia Karakaya Polat, *From Conflict to Cooperation: Desecuritization of Turkey's Relations with Syria and Iran*. U: *Security Dialogue*. Published by SAGE 2008; Internet, <http://www.sagepublications.com>, 09.04.2010.

19 Balsacq Thierry, *The Three Faces of Securitization: Political Agency, Audience and Context*. U: *European Journal of International Relations* 11(2), pp. 171-201, p. 172.

Vilijamsa koji smatra da je sekuritizacija jedan proces akumulirane moći u kome participiraju različiti kapaciteti aktera da bi se uspostavili društveno delotvorni zahtevi u pogledu opasnosti.²⁰

Teorija desekuritizacije i sekuritizacije u slučaju Turske

Autori Bulent i Polat najviše se pozivaju na teorijski model „igre moći“ (*power game*). Majkl Vilijams oblast sekuritizacije navodi kao 'igra' (koja se odvija) između birokratije odnosno vojne i političke elite u Turskoj i koja je zasnovana na uzajamnom nepoverenju. Obe elite više od jednog veka deluju u uverenju da je jedna nezavisno od druge jedina odgovorna za održavanje reda i modernizaciju Turske. Autori zaključuju da je nepoverenje deo državne tradicije i političke kulture zemlje. Predstavljanje političkih tema kao suštinskih opasnosti sprečavalo je nastanak i razvoj zdrave javne diskusije. Javnost je zastrašivana da je sekularni karakter države u opasnosti i mogla je iskazati svoj stav samo u uličnim protestima kao što je to bilo 2007. godine, kada je stotine hiljada demonstranata u većim turskim gradovima ustalo protiv vlasti odnosno vojne elite.

Jednu od suštinskih tema desekuritizacije u Turskoj opisuje i turski pisac nobelovac (2006) Orhan Pamuk u savremenom romanu „Sneg“: „Reče da je 'svojevremeno' bio osuđen po članu 163, jer je širio ideju uspostavljanja državnog poretka utemeljenog na religiji i da je zbog toga pobjegao u Nemačku“.²¹ Ceo roman Orhana Pamuka prožet je napetostima i težnjom za artikulacijom verskog-islamskog karaktera turskog društva odnosno traženjem desekuritizacije zabranjenih tema.

Desekuritizacija je, navode turski autori, pozivajući se na M. Vilijamsa, proces uklanjanje tema sa agende „bezbednosti“ i povratak u oblast javnog političkog diskursa i prilagođavanja. S tim u vezi oni postavljaju pitanje, šta mi trebamo pružiti kao dokaz da neka tema treba biti desekuritizovana. Odgovor je: ništa, i, pozivajući se na teoretičara A. Benke, nastavljaju konstatacijom: ako je sekuritizacija 'govorni akt', onda je desekuritizacija izostavljanje 'govornog akta'.²²

20 Williams, Michael C., *Words, Images, Enemies – Securitization and International Politics*. U: *International Studies Quarterly* 47(4), 2003, pp. 511-531, p. 523.

21 Orhan Pamuk, *Sneg*, Geopolitika, Beograd 2007, s. 88

22 Behnke Andreas, *No Way Out: Desecuritization, Emancipation and the Eternal Return of the Political – A Reply to Aradau*. U: *Journal of International Relations and Development*, No. 9(1), 2006, pp. 62-69.

Desekuritizacija turskog društva nije povezana samo sa promenom turske spoljne politike prema Siriji i Iranu nego i sa procesom pridruživanja i učlanjenja Turske u Evropsku uniju kao i uspostavljanjem harmoničnih odnosa sa okruženjem, uključujući Balkan i Zapadni Balkan. Proces pregovaranja sa Evropskom unijom pokrenuo je promenu identiteta i interesovanja za okončanje sekuritizovanih pitanja (tema) kao što su ljudska prava uključujući prava manjina, stavljanje vojske pod civilnu kontrolu i druge standarde Evropske unije. U tom kontekstu desekuritizacija i reforme zahvatile su i promena unutar Saveta za nacionalnu bezbednost odnosno prevagu civilnog faktora: Generalni sekretar Saveta je civilno lice. Od 1999. godine, kada su počeli oficijelni pregovori Turske sa Evropskom unijom, otvorila se diskusija pojedinaca i etničkih grupa unutar Turske. U okviru pokretanja procesa desekuritizacije došlo je u Turskoj do promena u odnosu prema Kurdskom pitanju tako što je njima priznato pravo na izražavanje svoje kulture i identiteta.

Unutrašnje reforme u okviru desekuritizacije i demokratizacije vode ka promenama određenih ustaljenih stanovišta. Nestaju okamenjene podele okruženja i sveta na prijatelje i neprijatelje. U turskoj spoljnoj politici sve više se probijaju liberalna shvatanja i ulaze u nadmetanje sa autoritarnom birokratskom tradicijom.

Nova turska spoljna politika prema Balkanu i Zapadnom Balkanu

Distinkcija „Klasične“ i „Nove“ spoljne politike Turske prema Balkanu nije samo minimalna, formalna i jezička. Distinkciju čini odnos Turske prema Balkanu pre i posle 2000. godine. Pre 2000. godine Turska je bila angažovana u delovanju i pružanju podrške novonastajućim državama na prostoru bivše SFR Jugoslavije i destrukciji te zemlje 90-ih godina 20. veka. Ta podrška imala je ratni karakter u pružanju logističkih usluga, obuci pojedinaca i borbenih jedinica konkretno muslimanske strane u jugoslovenskom sukobu. Turska je, suprotno interesima Srbije, aktivno podržavala i prva priznala samoproklamovanu nezavisnu državu Kosovo. Pre 2000. godine Turska je, dakle, bila na strani svih protivnika Srbije.

Pre 2000. godine i pred kraj jugoslovenskog sukoba tursko angažovanje na Balkanu obeleženo je vojnim aktivnostima koje su nagovestile promenu dotadašnje i nastajanje Nove spoljne politike. Nakon priznanja otopljenih republika bivše SFRJ, Turska je pružila logističku podršku u bombardovanju bosanskih Srba 1995. godine stacioniranjem 18 borbenih aviona u NATO bazi u Đedi (*Ghedi*) u Italiji. Avioni su služili za obezbeđivanje „zone zabranjenog

leta“ u Bosni i Hercegovini.²³ Takođe godine 1995. Turska je sklopila vojni sporazum sa Makedonijom, a 1996. sa Bosnom i Hercegovinom. U vreme rastuće krize na Kosmetu Turska je u proleće 1998. godine, u okviru NATO-a i bilateralno, pojačala vojnu saradnju sa Makedonijom.

U isto vreme Turska je pružala političku i vojnu podršku Albaniji, Makedoniji i Federaciji Bosne i Hercegovine. Turska i Sjedinjene Države preduzele su zajedničku akciju naoružavanja i obuke hrvatsko-muslimanske vojske u Bosni i Hercegovini. U bazi blizu Ankare vršena je obuka svih naoružanih jedinica bosanske vojske.²⁴ Zbog procena i straha da kosovski problem kao oružani sukob za otepljenje može zahvatiti celo poluostrvo Balkan i time ugroziti turski nacionalni interes, Turska je odmah pojačala vojnu pomoć Makedoniji. Turska je polazila od toga, da, ako Albancima na Kosovu prizna nezavisnost, Albanci u Makedoniji zatražiće isto jer žive u bliskim vezama sa kosovskim Albancima. Time bi izazvali dezintegraciju Makedonije i širi regionalni konflikt, a to Turskoj nije išlo u prilog. 1998. godine Turska je zbog svega toga uručila Makedoniji 20 borbenih aviona i vojno pomogla pomorske snage NATO-a stacionirane u albanskoj luci Dures kao i učesće turske vojske u mirovnim snagama na Kosovu.

Ceo angažman Turske za vreme rata u bivšoj SFR Jugoslaviji i dalje bio je usmeren na smirivanje situacije sve do rata za Kosovo 1999. godine. Napuštanje uzdržanog angažmana Turska je iznenadno uradila aktivnim učesćem u bombardovanju 1999. godine tako da taj događaj predstavlja bitnu prekretnicu u usmerenosti Turske prema Zapadnom Balkanu. Iznenadna promena je rezultat oslobađanja islamskog faktora (desekuritizacije) ranije pokrenutog od strane intelektualnih islamističkih krugova i pozivanje na otomansko nasleđe tj. faktore koji su doveli do kreiranja „Turske strateške vizije 2023“ i njene Nove spoljne politike. Turska je inače tradicionalno doživljavala kosovske i druge Albance kao bliske i sve Muslimane na Balkanu kao svoje sunarodnike prema kojima oseća dužnost pružanja podrške i zaštite: „Kosovari su naša braća i zaveštanje naše istorije“.²⁵ Tadašnji turski predsednik Sulejman Demirel dodao je da je naša „dužnost da spasimo našu braću Kosovare“.²⁶ Kosovski konflikt je, dakle, označio prekretnicu ka Novoj spoljnoj politici i istovremeno intenzivirao islamistički pokret u Turskoj. Taj

23 O tome izveštava turski dnevni listi *Milliyet* od 11.2.1996.

24 K. Yildirim, turski dnevni list: *Milliyet* od 9.6.1997

25 Dnevni listovi: *Milliyet*, 7.4.1999; *Aksam*, 8.4.1999.

26 Turski dnevni list: *Anadolu Ajanci*, 4.4.1999.

pokret, zajedno sa drugim faktorima, predstavlja fundament sadašnje i buduće turske državne i spoljne politike, uz napomenu da je islamistički pokret u Turskoj umeren i tolerantan i ne predstavlja pretnju drugim neislamskim religijama, jer ima dovoljno istorijskog iskustva u koegzistenciji sa drugim konfesijama u Evropi i posebno na Balkanu.

Nakon 2000. godine uspostavljeni su novi odnosi Srbije, Zapadnog Balkana i Turske u izmenjenim konfiguracijama odnosa u skladu sa postojećem stanjem u regionu. Jugoslovenski sukob je završen. Pitanje Kosova je za Tursku rešeno. Za Srbiju nije. Kao problem pitanje Kosmeta za Srbiju prešlo je u diplomatsko-pravnu proceduru.. U Turskoj je takođe došlo do promena koje se sastoje u desekuritizaciji, demokratizaciji i tradicionalizaciji, tj. povezivanje turske savremenosti i slavne prošlosti Otomanskog carstva. To su delom izvori i delom metode Nove spoljne politike prema Balkanu, Zapadnom Balkanu i drugom okruženju Turske.

Nova turska spoljna politika prema Balkanu, Zapadnom Balkanu i okruženju postavljena je na pet opštih principa, koji omogućavaju širok manevarski prostor mirnodopskog delovanja:

- Ako nisu uravnoteženi bezbednost i demokratija, Turska nema mogućnosti uspostavljanja uticaja u svom okruženju;
- Nulti politički problemi sa susedima omogućuju Turskoj uspešno nastupanje prema okruženju. To je, prema ekspertu Darku Tanaskoviću „aktivno postavljanje u odnosima sa susednim zemljama, kako bi se svi problemi koji u njima postoje, a opterećuju bilateralne veze i ograničavaju manevarski prostor turske politike na regionalnom i globalnom planu, sveli na nulu.“²⁷
- Razvijanje odnosa sa susednim regionima i ići dalje od toga;
- Privrženost multidimenzionalnoj spoljnoj politici:
 - a) strateški odnosi sa SAD kroz bilateralnu saradnju i kroz NATO,
 - b) proces učlanjenja u Evropsku uniju,
 - c) dobrosusedski odnosi sa Rusijom,
 - d) sinhronizacija politike u Evro-Aziji kao integralnog dela konzistentne spoljne politike;
- Okvirno delovanje kao principa „Ritmičke diplomatije“ (diplomacije brzog prilagođavanja datim uslovima i okolnostima – prim. autora). U tom okviru Turska je ostvarila više uticaja u međunarodnim organizacijama:

27 Darko Tanasković, *Turska na putu neoosmanizma*. Dnevni list: *Politika* 25.5.2010.

- a) posmatrač je u Afričkoj uniji,
- b) dva puta je pozvana u Arapsku ligu,
- c) izabrana je za nestalnog člana Saveta bezbednosti UN za 2009/10. godinu.²⁸

Turska prema sopstvenoj percepciji oseća privrženost prema Balkanu i otuda oseća potrebu i dužnost prema aktivnom delovanju u rešavanju balkanskih problema u uspostavljanju harmoničnih odnosa i integracije. Svoje obaveze prema Balkanu Turska zasniva:

- Na dubokim vekovnim istorijskim i kulturnim vezama nastalim u multinacionalnom i multikonfesionalnom Otomanskom carstvu.
- Na statusu savremene regionalne sile u vojnom i ekonomskom domenu.
- Na interkontinentalnoj geopolitičkoj poziciji.
- Na poziciji energetskog čvorišta Bliskog istoka, Srednjeg istoka i rusko-kaspijskog prostora. To podrazumeva „redefinisanje svog mesta u Afro-Evroaziji, stavljajući sebe u centar više raskršća geopolitičkih regiona a ne kao dodatak Evropi i krajnji predeo Zapada“.²⁹
- Na ukupnim resursima: ljudskim, ekonomskim, intelektualnim i istorijskim.

Strateška vizija i strateška dubina za Srbiju, Zapadni Balkan i Balkan

Strateška dubina predstavljena je na Zapadnom Balkanu u Sarajevu. Ona je definisala polazište da je Turska oko šest vekova bila jedna od najvećih imperija u prošlosti i vodeća islamska formacija. U nadahnutom govoru oktobra 2009. godine u Sarajevu turski ministar spoljnih poslova i autor knjige „Strateška dubina“ (*Depth Strategy*) Ahmet Davutoglu skicirao je balkansku komponentu „Strateške dubine“ ili „Istorijske dubine“ i, u tom kontekstu, najavio je mogućnost obnove Otomanske imperije. On je izjavio: „Mi hoćemo novi Balkan utemeljen na političkim vrednostima, ekonomskoj nezavisnosti, kooperaciji i kulturnoj harmoniji“ i, između ostalog, dodao: „To je slično Otomanskom Balkanu. Mi hoćemo oživeti takav region Balkana... Otomanski vekovi bili su uspešna priča i trebaju biti obnovljeni“. Proizašlu iz državnog projekta „Strateške vizije“, Davutoglu je svoju koncepciju izložio u knjizi

28 Yenigun, Cuneyt, *Turkey's Role on Solving of Balkan Issues*. U: *2nd International Balkan Congress. Socioeconomic Cooperation and Development in the Balkans*. Caner SANCAKTAR, Istanbul 2010, pp. 419-428, pp. 420-21.

29 Emiliano Alessandri, *The New Turkish Foreign Policy and the Future of Turkey-EU Relations*. DOCUMENTI IAI 10 /03 – Februari 2010, p. 10, Istituto Affari Internazionali.

„Strateška dubina“ 2001. godine i uzdigao je na nivo Nove turske spoljne politike. Njezini temelji i pokretači su duhovni, istorijski i geopolitički. Najava je izazvala interesovanje političkih eksperata, političara i analitičara i našla odraz u brojnim komentarima širom Evrope i sveta. Ona je pobudila pažnju i u Srbiji i Zapadnom Balkanu.

Istorijska veličina i istorija uopšte, kako opisuje turski pisac nobelovac Orhan Pamuk u romanu „Istanbul“, duboko su urezani u svest savremene Turske i turskog naroda. U romanu autor opisuje duboku tugu za nestankom i takođe duboku čežnju turskog naroda za ponovnim nastankom odnosno, obnovom ili renesansom veličine i moći Turske. To potvrđuje i ekspert za islamske nauke Darko Tanasković (Univerzitet Beograd) u članku „Turska na putu neoosmanizma“. D. Tanasković predstavlja „Stratešku dubinu“ kao „Platformu prema kojoj treba da se reafirmiše celokupno duhovno, kulturno i političko nasleđe Otomanskog carstva“: „Neoosmanizam je stanje duha, sidrište osobenog mentaliteta, samosvojan sistem vrednosti i s njim usklađeni pogled na sebe i na svet.“, i dodaje: „Istovremeno, to je i konačno raskidanje s načelima i praksom Ataturkove uzdržane spoljne politike, zasnovane na poznatoj devizi „mir u zemlji, mir u svetu“, za koju je bilo karakteristično ono 'staromodno' ne mešanje u unutrašnje stvari drugih zemalja i odustajanje od bilo kakvih pretenzija na regionalnu dominaciju.³⁰

Džon Fefer (John Feffer, Institute for Policy Studies, London) dalje proširuje tumačenje „Strateške dubine“ u prilogima *Pax Ottomanica* (Mir prema modelu Otomanskog carstva) i *Stealth Superpower* (Potajna supersila). On, između ostalog, piše: „Danas, dinamični neo-otomanski duh pokreće Tursku. Nekad strogo sekularna, počela je uvoditi umerenu islamsku demokratiju. Nekad pod dominantnom kontrolom vojske, sada je u procesu suzbijanja vojske putem zakonskih normi... Najkritičnije od svega je uvođenje nove spoljne politike. Prekidajući sa svojom više od pola veka podređenosti Sjedinjenim Državama, sada samostalno kreira sopstvenu geopolitičku ulogu.“, i nastupa kao prijatelj prema svim stranama i tamo gde je prethodno bila *persona non grata*. Ovde autor ima u vidu Srbiju: „Malo ljudi bi moglo zamisliti da bi Srbi mogli zatražiti posredovanje Turske između različitih bošnjačkih grupa u Sandžaku“.³¹

30 Darko Tanasković, *Turska na putu neoosmanizma*. Dnevni list: *Politika* 25.5.2010.

31 John Feffer, Institute for Policy Studies, London, Internet: <http://original.antiwar.com/engelhardt/2010/06/13/pax-ottomanica/>, 13.06.2010.

Suočen sa neočekivanim reakcijama u Srbiji ali i u Evropi i refleksijama na moguću obnovu islamizacije na Balkanu u okvirima reafirmacije Otomanske imperije, Ahmet Suha Umar, ambasador Turske u Beogradu, demantovao je namere i planove Turske za obnovu Otomanske imperije rečima: „Kako može doći do neoosmanizma? Navedite mi jedan način za oživljavanje neoosmanizma na Balkanu. To je stvar istorije. To se zasnivalo na uspostavljanju hegemonije na ovim prostorima. Mi niti nameravamo, niti imamo mogućnosti i moć da tako nešto učinimo. Čak ni Amerikanci nisu u stanju da to učine.“³² Može se konstatovati da se u ovoj izjavi Umare ne može pronaći logička greška i da, zbog toga ima uglavnom istu težinu kao i suprotni iskazi Davutoglua. No, moguće da je takva amplituda suprotnosti jedna od komponenti „Strateške dubine“. Međutim, iskaz Umare je utemeljen i u istorijskim zakonitostima kao što su iskazi Davutoglua zasnovani na „Strateškoj dubini“ i „istorijskoj dubini“ odnosno još aktuelnoj istorijskoj tradiciji. Počev od antičkih imperija: Persijskog carstva, Carstva Aleksandra Makedonskog, Rimskog i Rimsko-Helenskog carstva (Vizantije) sve do novijeg vremena vršeni su pokušaji obnove imperija. Istorijski jedan od svežijih primera takvih pokušaja usledio je obnovom Svetog Rimskog carstva Nemačke nacije (Prvog Rajha), zatim Drugog i Trećeg Rajha - bez uspeha. Nema primera u istoriji da je ijedna imperija, uprkos pokušaja, uspela da se obnovi. Sve su zauvek nestale. Umesto prethodnih nastajale su i, kao što pokazuje početak 21. veka, nastale su nove strukture moći. Prema tome, Umarovu izjavu potvrđuje ili čak garantuje istorija, jer se istorija ne ponavlja.

Naspram ili nasuprot istorijskih zakonitosti u toku su aktuelni procesi kao što je projekat Evropske unije i najnoviji projekat „Turske strateške vizije 2023“. Između ta dva projekta postoje razlike. Ali zbog deklarisanje volje Turske da, i pored pokretanja sopstvenog projekta, pristupi Evropskoj uniji, ne može se oceniti da li su projekat „Evropska unija“ i projekat „Strateška vizija“ komplementarni ili su uzajamno isključujući.

Turska različito ali samouvereno i meko ili bliže srpskom formulisano sa 'bršljan politikom' pristupa svom okruženju prilagođavajući se datim okolnostima. Prema Srednjem istoku ona nastupa kao islamska zemlja i prema tom regionu pokrenuto je pitanje Desekuritizacije i sekuritizacije. Uslov za uspešno nastupanje u tom okruženju je oslobađanje dugo suzbijanog, ali duboko ukorenjenog islamskog opredeljenja u Turskoj, koje verovatno

32 Filip Rodić (Tanjug), *Povratak starih prijatelja: Turska na Balkanu*, Internet: <http://www.standard.rs/http://www.nin.co.rs>, 04.03.2010.

predstavlja glavni faktor u nadmetanju za primat u islamskom svetu koji je Turska imala u vreme Otomanske imperije. Da bi svom azijskom okruženju jasno manifestovala svoju islamsku opredeljenost Turska je, ne samo prekinula podršku Izraelu, nego se transformisala u njegovog protivnika.

Strateška dubina i Zapadni Balkan

Za razliku od Zapadnog Balkana, geografski Istočni Balkan i Južni Balkan su već dvostruko integrisani. Jednom: Bugarska i Rumunija, Grčka i Kipar, u Evropsku uniju. Pri tome se može postaviti pitanje: premda kako se ispostavilo navedene zemlje nisu ispunile sve potrebne uslove, da li je Evropska unija primila Bugarsku i Rumuniju i zbog toga da bi markirala-zaokružila svoj jugoistočni geopolitički prostor kao strateški projekat jedne moćne formacije ili države novog tipa u nastajanju? Drugom, Turska je integrisana u NATO kao Evroatlantsku strukturu u kojoj je (od 1952. godine) skoro od nastanka ove vojne organizacije, i u kojoj je od početka igrala važnu stratešku ulogu³³ i dalje aktivno deluje kao evroazijska regionalna sila.

Prema Balkanu i Zapadnom Balkanu Turska primenjuje iste metode 'bršljan politike' ali sa drugačijim tj. uopštenim proevropskim vrednostima kao što su demokratija, ljudska prava itd. tj. prema Balkanu sekularno, a prema Srednjem istoku konfesionalno. Zapadni Balkan, uzajamno protivrečan, je neintegrisani prostor Balkana, koji verovatno i ili baš zbog toga predstavlja poseban izazov za Tursku. Prema svojoj strukturi Turska Zapadni Balkan verovatno vidi kao sklop najslabijih karika i prostoru u kome Turska najbolje može vršiti uticaj kao posrednik i donosilac stabilnosti i progressa. Prema turskom viđenju Zapadni Balkan je, dakle, vakum prostor koji ne može sam rešavati probleme i protivrečnosti i zbog toga mu je prijateljski posrednik ne samo dobrodošao nego i neophodan kao što su to pokazali primeri turskog posredovanja između Srbije i Bosne i Hercegovine, izrada Deklaracije o Srebrenici i takođe izmirenja srpskih političara Sulejmana Ugljanina i Rasima Ljajića.

U nastupu prema Zapadnom Balkanu Turska vidi svoju aktuelnu ulogu u posredovanju i izmirenju kao prvom stepenu ostvarivanja Strateške i Istorijske dubine. Ključne zemlje Zapadnog Balkana su za Tursku Bosna i Hercegovina i Srbija, a ključni argumenti interesovanja za region proizlaze iz istorijske

33 Zbignjev Bzezinski, *Velika šahovska tabla*, CID Podgorica, Crna Gora, Romanov, Banja Luka, Bosna i Hercegovina, 2001. (Zbigniew Brzezinski, *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*, Basic Books, 1998. USA). Ovaj američki autor navodi Tursku kao regionalnog geopolitičkog strateškog igrača i stožera.

prošlosti i sadašnjosti tj. aktuelnih potreba i pretenzija uspona Turske. Ahmet Davutoglu je odabrao Sarajevo za izlaganje komponenti „Strateške dubine“ jer „Sarajevo je minijatura otomanskog nasleđa. Ako ne razumete Sarajevo, ne možete razumeti Otomansku imperiju. Sarajevo je prototip Otomanske civilizacije. Sarajevo je prototip uspona Balkana“.³⁴ Iz navedenog proizlazi da Sarajevo odnosno Bosna i Hercegovina predstavlja glavno ili jedan od glavnih uporišta na putu povratka turskog uticaja u Zapadnom Balkanu. Ahmet Umar iznosi podatak da u Turskoj živi 9,5 miliona ljudi poreklom sa Balkana kao i da je turska zajednica prisutna u Bosni, Srbiji, na Kosovu i celom regionu.³⁵ Ovome se može dodati i to, da Turska sve Bošnjake, uključujući i Bošnjake u Srbiji (Sandžaku itd.) smatra svojom nacionalnom manjinom i šticenikom. Značaj Bosne i Hercegovine za Tursku posebno je istakao Ahmet Davutoglu u izlaganju komponenti „Strateške dubine“ u Sarajevu rečima „Imamo više Bosanaca koji žive u Turskoj nego u Bosni, više Albanaca koji žive u Turskoj nego u Albaniji...“.³⁶ Tu je i faktor da unutrašnju dimenziju usmerenosti Turske prema Balkanu pojačava i podatak da skoro petinu stanovništva čine ljudi poreklom iz balkanskih zemalja. Prvorazredni značaj Bosne i Hercegovine za Tursku Davutoglu je naglasio i rečenicom: „Za nas je teritorijalni integritet Bosne i Hercegovine jednako važan kao teritorijalni integritet Turske“.³⁷ Bez obzira na 'meki' nastup Turske prema okruženju, može se pretpostaviti da iza ovakvih stavova ali i drugih principijelnih stavova po pitanju stanja *status quo* na Zapadnom Balkanu, Turska čvrsto stoji, pogotovo što su oni u skladu sa stavovima Sjedinjenih Država, Evropske unije, NATO-a i dr. Značaj Bosne i Hercegovine za Tursku proizlazi ipak više iz kulturno-istorijske komponente „Strateške dubine“. To su verski, nacionalni i emotivni domeni.

Značaj Srbije za Tursku, u poređenju sa Bosnom i Hercegovinom, dolazi primarno iz ekonomske i geopolitičke sfere Nove turske spoljne politike. Bosna i Hercegovina je geopolitički izvan prostora koji je značajan za Tursku kao evropska jugoistočna transversala i turski koridor za Evropu. U tom domenu Srbija je, kao jedna od balkanskih zemalja i jedina zemlja Zapadnog Balkana, od najvećeg geografskog i geopolitičkog značaja. Zajedno sa Bosnom i Hercegovinom Srbija je, kako izgleda, prvi korak ili prvi stepenik Turske za

34 Dnevni list Crne Gore: *Daily News Montenegro*, 29.9.2009, p. 2

35 Filip Rodić (Tanjug), *Povratak starih prijatelja*; Internet: <http://www.standard.rs>, 04.03.2010.

36 Dnevni list Crne Gore: *Daily News Montenegro*, 29.10.2009, p. 4.

37 Isto.

ostvarivanje „istorijske i geografske dubine“³⁸ na Zapadnom Balkanu i Balkanu u celini. Ove dve zemlje Zapadnog Balkana nisu najvažnije prema „istorijskoj i geografskoj dubini“, nego su istovremeno zemlje sa unutrašnjim i međusobnim problemima i protivrečnostima, koje upravo na osnovu toga prizivaju posrednike, pomiritelje i sl. odnosno usluge trećih strana.

Premda je, međutim, primarni značaj Srbije geopolitički, Turska i prema Srbiji nastupa sa nekim elementima „istorijske dubine“, koje je ne samo teško nego, reklo bi se, nemoguće osporiti: „Turska je sa svim državama koje su se rodile iz pepela Jugoslavije, imala prisne odnose, ne samo političke, nego dublje, verske, etničke, istorijske. Takođe, Balkan je za nas veoma značajan, jer je on na našem putu za Evropu, nalazi se između nas i Evrope, a Srbija je u sredini. S jedne strane, Turska je važna za Srbiju jer je turski uticaj snažan na celom Balkanu, u svakoj državi koja je nastala raspadom Jugoslavije. Sa druge strane, mi znamo i da je svaka od država nastala iz bivše Jugoslavije i pod uticajem Srbije iz mnogih razloga. Jedan je što u većini od tih zemalja postoji velika srpska manjina. Zbog toga bi bez Srbije bilo veoma teško uspostaviti mir i stabilnost u regionu u celini. Bez Turske bi to, takođe, bilo teško; a naš glavni cilj jeste da Balkan očuvamo kao miran i stabilan region. Turska se na Balkan vraća kulturno, mi delimo istu kulturu. U srpskom jeziku, na primer, ima još 8.000 reči turskog porekla. U turskom je 3.000 srpskih reči. Istoriju ne možete negirati. Istorija Srba je u Istambul. Sve što je zapisano je tamo. Zato šaljem direktore muzeja, arhivare u Istanbul da istražuju. Da istražuju šta? Pa svoju istoriju.“³⁹ Bez obzira na njihovu uverljivost, navedeni argumenti „istorijske dubine“ povezanosti Srbije i Turske imaju ipak različita tumačenja i bude različita osećanja. Za Tursku su oni (istorijska) sadašnjost, istorijska bliskost i polazište za obnavljanje stanja sličnog prethodnom. Za Srbiju su oni ipak više relikti dugog perioda turske dominacije, koji možda, zajedno sa sadašnjim geopolitičkim datostima i potrebama, mogu biti stavljeni u funkciju uspostavljanja višestrane saradnje dve zemlje.

Neke manje značajne elemente „Istorijske dubine“ u odnosu na Srbiju i Balkan naveo je i A. Davutoglu u Sarajevu: „Beograd 14. stoleća je bio poput sela, više od sela, možda grad, ali tokom Otomanske države Beograd je postao glavni grad, središnji grad Dunava, središnje Evrope u tom dobu.“⁴⁰ Pored toga Davutoglu je istakao i ono po čemu su Srbija i Balkan prvorazredno značajni za

38 Darko Tanasković, u dnevnom listu: *Politika* 25.5.2010.

39 A. S. Umar, *Povratak starih prijatelja*; Internet: <http://www.nin.co.rs>, 04.03.2010.

40 Prof. dr Ahmet Davutoglu, *Otomanski vekovi Balkana su uspešna priča, sada je treba obnoviti*. October 29, 2009 by Daili News Montenegro, p. 2.

Tursku: „Mogu se identifikovati tri karakteristike Balkana. Jedna je da Balkan, kao regija, predstavlja tampon zonu (*Buffer Zone*) u geopolitici. Balkan je tampon zona u prolazu iz Evrope ka Aziji, iz Azije ka Evropi, od Baltika ka Mediteranu u čak prema Africi, sa Severa na Jug, s Istoka na Zapad, to je geopolitička tampon zona.“ i dalje: „Druga karakteristika je geoe ekonomska. Balkan je region transakcija u geoe ekonomskom smislu“ i treće: „Balkanski region je region i geokulturnih interakcija.“⁴¹ Iako nije izričito naznačeno, tu se podrazumeva da Srbija, kao središnja zemlja Balkana, čini središte navedenih karakteristika.

Pozivanjem na dugi period dominacije, na tradiciju, kulturnu (versku, nacionalnu, običajnu itd.) zaostavštinu i princip (sadržaj) istorijske dubine, Turska, u određenom smislu, iskazuje i svoje pravo na prostore Balkana. Nije slučajno da je Turska svoju „Stratešku dubinu“ tj. Novu spoljnu politiku promovisala u Bosni i Hercegovini – na Zapadnom Balkanu – još neintegrisanom prostoru ovog dela Evrope. Za meki nastup i obećavajuće perspektive saradnje, a zatim i geopolitičkog zajedništva, Zapadni Balkan, Bosna i Hercegovina i Srbija su odabrani kao inicijalni prostor oživljavanja *istorijske i geografske dubine*, a može se dodati tome i *širine*.

Turska oficijelno i dalje nastupa sa planom učlanjenja u Evropsku uniju zajedno sa još neintegrisanim zemljama Zapadnog Balkana. Istovremeno turska nudi Zapadnom Balkanu i Balkanu u celini perspektivu središta jedne nove geopolitičke i geoe ekonomske konstelacije, a ne periferiju postojeće Evropske unije. Nadovezujući se na prethodno navedene tri karakteristike Balkana, A. Davutoglu je nastavio: „Ako imate region s ove tri karakteristike: geopolitičkom tampon zonom, geokulturnom i geoe ekonomskom interakcijom – imate dve moguće sudbine u istoriji. Jedna je da budete u centru svetske istorije, a druge je da budete žrtva svetskog nadmetanja i bićete teritorija druge sile.“⁴²

Perspektiva Zapadnog Balkana koju nudi Turska povezana je sa „Strateškom dubinom“ i situirana je u kontekstu ili tačnije u magli odnosa Turske sa Evropskom unijom: „Istovremeno niz međunarodnih i unutrašnjih promena koje su se pojavile u Turskoj od kada je dobila status kandidata za učlanjenje u Evropsku uniju, iznudile su temeljno preispitivanje odnosa Turske i Evropske unije. U zamagljenosti tih odnosa, budućnost Turske u Evropskoj uniji ostaje potpuno neizvesna.“⁴³ Tome se može dodati da slična nejasnoća odnosa postoji i

41 Isto.

42 Isto.

43 Emiliano Alessandri, *New Turkish Foreign Policy and the Future of Turkey-EU Relations*. Istituto Affari Internazionali, Documenti IAI 10/03, February 2 010, Roma.

na relaciji zemalja Zapadnog Balkana i Evropske unije. Dakle, postojeće stanje odnosa Turske i Zapadnog Balkana prema Evropskoj uniji je skoro identično.

Na kraju, može se postaviti pitanje u svetlu ponude Turske, prvo zemljama Zapadnog Balkana, a zatim svim balkanskim zemljama, da budu *središte* a ne *periferija*: Da li se „Turska strateška vizija“ kao projekcija nove ili buduće formacije moći pojavljuje kao alternativa Evropskoj uniji? Pouzdaniji odgovor na to pitanje zahtevao bi dalja i znatno obimnija istraživanja.

ZAKLJUČAK

Usmerenost delovanja turske spoljne politike na Balkanu i Zapadnom Balkanu odvija se upravo u fazi nastojanja neintegrisanih zemalja Zapadnog Balkana da se upute ka Evropskoj uniji i u Evropsku uniju. Ta nastojanja se poklapaju sa istim proklamovanim namerama Turske. Međutim, objavljivanje „Turske strateške vizije“ i iz toga izvedene Nove spoljne politike Turske, ukomponovane u „Stratešku dubinu“, ukazuju na mogućnost da tursko usmerenje na Balkan ide znatno šire odnosno da zahvata znatno širi domen nego što je zajednički pristup Evropskoj uniji i, u tom kontekstu, osiguranje Balkana i Zapadnog Balkana, posebno Srbije, kao koridora prema Evropi. Na to ukazuje niz novih sadržaja Nove spoljne politike Turske, koji se mogu obuhvatiti u tri glavne komponente.

Proces desekuritizacije i sekuritizacije u Turskoj, koji je još u toku, ukazuje na izranjanje islamskog faktora, koji je jedan od važnih komponenti državnog projekta „Turske strateške vizije“ i Nove spoljne politike.

Druga komponenta ili drugi stub čini kulturno-istorijsko nasleđe i kulturno-istorijsko iskustvo koje, prema turskom viđenju, čini Tursku kompetentnom za kulturnu (nacionalnu, versku itd.) integraciju nekadašnjih prostora, naroda i kultura Otomanskog carstva.

Treća komponenta odnosno treći stub je ekonomsko-geopolitički položaj, potencijal i prostor koji Turskoj omogućuju povezivanje tri kontinenta: Evrope, Azije i Afrike.

Posebno treća komponenta odražava za sada najjasniju predstavu Nove spoljne politike Turske kao „Strateške dubine“. Ona ukazuje na perspektive razvoja i realizaciju „Turske strateške vizije“ i, u tom okviru, Nove spoljne politike, prema kojoj Turska u budućnosti ne vidi sebe kao periferiju Evropske unije, nego interkontinentalno središte Evro-Azije i Afrike i najveće energetske čvorište protoka nafte i gasa. U kontekstu sopstvene perspektive, Turska stavlja u izgled pa čak i nudi takav položaj i zemljama Zapadnog Balkana i Balkana u celini.

LITERATURA

1. Alessandri Emiliano, "The New Turkish Foreign Policy and the Future of Turkey-EU Relations", u: DOCUMENTI IAI 10 /03 – Februari 2010, Istituto Affari Internazionali.
2. Aras Bulent and Karakaya Polat Rabia, "From Conflict to Cooperation: Desecuritization of Turkey's Relations with Syria and Iran", u: *Security Dialogue*, Published by SAGE 2008; Internet, <http://www.sagepublications.com>, 09.04.2010.
3. Behnke Andreas, "No Way Out: Desecuritization, Emancipation and the Eternal Return of the Political – A Reply to Aradau", u: *Journal of International Relations and Development*, No. 9(1), 2006, pp. 62-69.
4. Bzezinski Zbignjev, *Velika šahovska tabla*, CID Podgorica, Crna Gora, ROMANOV Banja Luka, Bosna i Hercegovina, 2001. (Zbigniew Brzezinski, *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*, Basic Books, 1998. USA)
5. Davutoglu Ahmet, „Otomanski vjekovi Balkana su uspješna priča, sada je treba obnoviti“, u: *Daili News Montenegro*, October 29, 2009.
6. *Declaration – 2nd International Balkan Congress*, Internet: <http://www.tasam.org/Final>, 21.06.2010.
7. *Declaration, 2nd International Balkan Congress "Socioeconomic Cooperation and Development in the Balkans"*, April 24-26, 2009, Internet: <http://www.tasam.org/Final>, 21.06.2010.
8. Deep Islam Rana, "The Accession of Turkey to the European Union - Security Implications for Transatlantic Relations", u: *DIASAnalyse*, Nr.[29], [Mai 2008], Düsseldorf, Mai 2008. Herausgeber Düsseldorfer Institut für Außen- und Sicherheitspolitik e.V. c/o Juristische Fakultät der Heinrich-Heine-Universität, Universitätsstraße 1 D-40225 Düsseldorf, www.dias-online.org.
9. Dnevni list Crne Gore: *Daily News Montenegro*, 29.10. 2009.
10. *Encarta World English Dictionary*, Internet: <http://www.websitation.org>, 05.04.2010.
11. Feffer John, Institute for Policy Studies, London, Internet: <http://original.antiwar.com/engelhardt/2010/06/13/pax-ottomanica/>, 13.06.2010.
12. Fridman Džordž, *Narednih stotinu godina*, Internet: <http://www.standard.rs>, 20.05.2010.
13. Internet, <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/3432.htm>, 04.03.2010.
14. Internet: <http://news.bbc.co.uk>, 10.04.2010.
15. Internet: http://www.dias-online.org/fileadmin/templates/downloads/DIAS_Analyse/DIAS-Analyse-29_05.2008.pdf, 26.06.2010.
16. Internet: <http://www.standard.rs/http://www.nin.co.rs>; 10.04.2010.

17. Internet: <http://www.standard.rs/http://www.nin.co.rs>, 10.04.2010.
18. Orhan Pamuk: *Sneg*. Geopolitika, Beograd 2007.
19. Rodić Filip (Tanjug): *Povratak starih prijatelja: Turska na Balkanu*, Internet: <http://www.standard.rs/http://www.nin.co.rs>, 04.03.2010.
20. Tanasković Darko, „Turska na putu neosmanizma“, dnevni list: *Politika* 25.5.2010.
21. Thierry Balsacq: “The Three Faces of Securitization: Political Agency, Audience and Context“, u: *European Journal of International Relations* 11(2), 2005, pp. 171-201.
22. *Turkey's Strategic Vision 2023, 2nd Draft Document of TSV2023*, Internet: <http://www.tsv2023.org>, 18.05.2010.
23. Turski dnevi list: *Aksam*, 8.4.1999.
24. Turski dnevni list *Anadolu Ajanci*, 4.4.1999.
25. Turski dnevni list *Milliyet* od 11.2.1996.
26. Umar A.S., *Povratak starih prijatelja*; Internet: <http://www.nin.co.rs>, 04.03.2010.
27. Weaver Ole, “Securitization and Desecuritization“, u: *On Security*; ed. Ronnie Lipschutz, New York 1995, Columbia University Press.
28. Williams Michael C., “Words, Images, Enemies – Securitization and International Politics“, u: *International Studies Quarterly* 47(4), 2003.
29. Yalcin Emruhan. Staff Col. Dr., “The developments after the Second world war and their effects on the turkish foreign policy and on the Balkan“, u: Zbornik radova: *Balkanski pakt 1953/1954*, Institut za strategijska istraživanja – Odeljenje za vojnu istoriju, Beograd 2008.
30. Yenigun Cuneyt, “Turkey’s Role on Solving of Balkan Issues“, u: *2nd International Balkan Congress. Socioeconomic Cooperation and Development in the Balkans*, Caner SANCAKTAR, Istanbul 2010, pp. 419-428.

Dr. Nevenka JEFTIĆ-ŠARČEVIĆ

WESTERN BALKANS IN “TURKEY’S STRATEGIC VISION”

ABSTRACT

The changes in internal and external policies are under way in Turkey. The secular state was threatened what has been followed by the process of revitalisation and affirmation of the Islamic tradition in Turkey. The state project “Turkey’s Strategic Vision 2023” has been worked out. It provides increase in its power that would turn Turkey from a regional power into a global factor. This requires radical changes in its

*Jeftić-Šarčević, N., Zapadni Balkan u "Turskoj strateškoj viziji", MP 4, 2010
(str. 691–714)*

foreign policy. Apart from the Islamic factor, Turkey's plans are based on the geopolitical position of this country that sees itself as a hub of energy flows and the future centre of the three continents – Africa, Asia, and Europe. One of the steps towards those changes is the process of desecuritisation and securitisation that includes revitalisation of the religious factor. Radical changes in the Turkish foreign policy also include the Western Balkans as one of the priorities of its close surroundings.

Key words: Turkey's strategic vision, Turkey's project "Strategic Depth" and Western Balkans, co-operation between Turkey and Serbia.